

ROSTRA ECONOMICA

INHOUD

	pag.
Redactioneel	1
In memoriam Prof. J. G. Koopmans	2
S.E.F.-dies ..... J. C. P. A. van Esch	2
Over het elasticiteitsbegrip ..... B. Stroboer	3
Landbouweconomie — een vergeten groep? ..... J. J. Herks	6
Naschrift ..... A. Szász	7
Causaliteit-functionaliteit ..... W. R. I. Does de Willebois	7
Gelijke goederen met ongelijke kostprijzen ..... E. v. d. Wolk	8
Bedrijfseconomische marginalia ..... F. Scholten	10
Ontvangen litteratuur	14
Uit de tijdschriften	15
Lijst van geslaagden	15

A M S T E L O D A M U M

Typt uw scriptie

O.Z. ACHTERBURGWAL 212
T/O OUDEMANHUISPOORT
TELEFOON 43443

P. J. W. Rothert Docent Handelswetenschappen
BIESBOSCHSTRAAT 36 III - AMSTERDAM-Z. - TELEFOON 710941

Repeteert voor:

FINANCIËLE REKENKUNDE EN VOORTGEZET BOEKHOUDEN

Opleiding voor praktijkexamen boekhouden.

Vraagstukken over Accountancy

verzameld door M. G. Mey-Koning

Deel I INRICHTINGSLEER 3e druk geb. f 12.50

Deel II CONTROLELEER 2e druk geb. f 17.50

Deze verzameling opgaven betreft de examens van het Nederlands instituut van accountants, de Nederlandse economische hogeschool te Rotterdam, de Universiteit van Amsterdam, de Katholieke economische hogeschool te Tilburg en de Rijksuniversiteit te Groningen.

Een prospectus zenden wij U gaarne toe

J. Muusses, Purmerend

levering ook via de boekhandel

ROSTRA ECONOMICA

MAANDBLAD VAN DE STUDIEVERENIGING DER ECONOMISCHE
FACULTEIT VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Redactie: J. C. P. A. van Esch, R. Snoeker, A. Szász, Y B de Wit.
Gelieve stukken voor de redactie bestemd te zenden aan:
J. C. P. A. van Esch, Joh. Verhulststraat 9 bv, Amsterdam-Z.
Voor adreswijzigingen, advertenties, etc.: R. v. d. Berg, Frederik
Hendrikplantsoen 90¹, Amsterdam.

Het afgelopen jaar sloot met het droeve bericht van overlijden van prof. mr J. G. Koopmans. De redactie acht het juist, uit dit nummer, waarin de overledene wordt herdacht, de al te luchtige „economie in 16 tekeningen” en „collegebloempjes” weg te laten. In het volgend nummer hoopt zij evenwel de schade in te halen, waartoe de lezer kan medewerken door zijn bloempjes te sturen. Tevens zal dan een begin worden gemaakt met een vragenrubriek, waarin de door de lezers te berde gebrachte problemen worden besproken, terwijl suggesties kunnen worden gedaan betreffende een of ander onderwerp, waarover zij, blijkens hun belangstelling gaarne een artikel in Rostra zagen verschijnen.

Voor diegenen, die onverhoopt niet in staat waren zich naar de S.E.F.-diesviering te begeven op 27 november j.l. is een verslag te vinden op pagina twee.

Zij die moeilijkheden hebben met de wiskundige interpretatie van het elasticiteitsbegrip, worden verwezen naar het artikel van de heer B: Stroboer.

Laat verder het artikel over de landbouweconomie met naschrift geen vergeten groep voor U zijn en verdiep U in de bedrijfs-economische artikelen, die naar wij vertrouwen Uw kritisch brein zullen doen reageren.

Redaktie.

In memoriam prof. mr J. G. Koopmans

Op 30 december 1958 werd op Westerveld het stoffelijk overschot van prof. mr J. G. Koopmans gekremeerd.

Sinds zijn benoeming in 1954 was hij hoogleraar in de Staathuishoudkunde aan de Juridische fakulteit van onze Universiteit.

Dat hij een toonaangevende persoonlijkheid was op economisch en met name monetair gebied bewijzen zowel de functies, die hij heeft vervuld, zoals b.v. die van sekretaris van de Nederlandsche Organisatie voor de Internationale Kamer van Koophandel, en van Hoogleraar aan

de Economische Hogeschool te Rotterdam, als zijn vele publikaties. In de inhoudsopgave van E.S.B. en de Economist komt zijn naam vele malen voor — die hij veelal in samenwerking met andere prominente figuren op het Nederlandse monetaire terrein schreef (M. W. Holtrop, H. J. Witteveen, P. Liefstinck, F. de Vries, etc.).

Zijn meest bekende werk is wel „Zum Problem des Neutralen Geldes“, waarin zijn bekende in- en deflatietheorie vervat is, waarmee men reeds als kandidandus kennis maakt.

Redaktie

SEF - dies

Op 27 november vierde de SEF zijn 36e dies, welke wederom gewijd was aan de problematiek, welke verbonden is aan de Europese Economische Integratie.

Na een welkomstwoord van de voorzitter hield 's ochtend prof. S. Posthuma, directeur van de Nederlandsche Bank n.v. een voordracht over de E.E.G. en de internationale monetaire integratie. In een strak gehouden betoog behandelde spreker eerst enige politieke achtergronden, waardoor duidelijk werd, dat de E.E.G. slechts één aspect is van een werkelijke integratie. Hierna besprak prof. Posthuma de financiële en monetaire zijden van de Euromarkt.

Na een lunchpauze sprak drs P. L. Justman Jacob, econoom bij de Koninklijke Nederlandse Hoogovens en Staalfabrieken over de ervaring, die opgedaan is in de nu vijf jaar functionerende Euro-

pese Kolen en Staalgemeenschap.

Vervolgens werd gelegenheid gegeven tot het stellen van vragen: Prof. Goedhart was bereid gevonden als discussieleider op te treden. Opvallend was de grote hoeveelheid vragen.

De dag werd besloten met een borrel in het Brouwerswapen, waarbij naast de beide inleiders en SEF-leden ook vele hoogleraren aanwezig waren. Gezien de grootscheepse opkomst bij deze jaarlijkse borrel, rijst de vraag, of het geen aanbeveling zou verdienen, als het SEF-bestuur het initiatief zou nemen tot het in ere herstellen van de traditionele borrel voor hoogleraren en studenten. Ongeveer zes jaar geleden is de maandelijksse borrel ter ziele gegaan wegens gebrek aan belangstelling. Laat het SEF-bestuur het eens proberen met één borrel per trimester.

v. E.

Over het elasticiteitsbegrip

Het artikeltje van de heer Y. B. de Wit in het aprilnummer 1958 van „Rostra Economica” over „Het elasticiteitsbegrip in de theoretische economie” van de heer Heertje is voor mij aanleiding (niet oorzaak) tot het schrijven van het volgende.

Ik ga uit van het fundamenteel economisch vraagstuk:

Een ondernemer produceert een goed, aantal eenheden van de vraag is x , verkoopprijs per eenheid is p , de opbrengst noemen we O_1 , dus $O_1 = px$.

Hij **verlaagt** de prijs met Δp , en het blijkt hem dat de vraag **vermeerdert** met Δx , de nieuwe opbrengst noemen we O_2 , dus $O_2 = (p - \Delta p)(x + \Delta x)$.

Gevraagd de noodzakelijke en **voldoende** voorwaarde voor $O_2 > O_1$.

Het zal blijken:

- 1e. dat een verantwoorde oplossing van dit vraagstuk niet zo eenvoudig is als weleens wordt voorgesteld;
- 2e. dit vraagstuk op een natuurlijke wijze voert tot het invoeren van het begrip „elasticiteit van de vraag t.o.v. de prijs” (puntelasticiteit).

Oplossing:

$$\text{Noodzakelijke voorwaarde: } O_2 > O_1 \rightarrow (p - \Delta p)(x + \Delta x) > px \quad \dots\dots\dots (1)$$

$$\text{dus ook: } p\Delta x - x\Delta p - \Delta p\Delta x > 0 \quad \dots\dots\dots (2)$$

$$\text{Nu zijn } p, x, \Delta p \text{ en } \Delta x > 0 \text{ dus (2) } \rightarrow p\Delta x - x\Delta p > 0 \quad \dots\dots\dots (3)$$

$$\text{dus: } p\Delta x > x\Delta p \text{ en } \frac{p\Delta x}{x\Delta p} > 1 \quad \dots\dots\dots (4)$$

$$\text{of ook: } \frac{\frac{\Delta x}{x}}{\frac{\Delta p}{p}} > 1 \quad \dots\dots\dots (5)$$

De noodzakelijke voorwaarde voor $O_2 > O_1$ is dus (4) of (5).

Is (4) of (5) nu ook een voldoende voorwaarde voor $O_2 > O_1$? Dus volgt omgekeerd uit (4) of (5) ook $O_2 > O_1$? Dit is in het algemeen niet het geval, zoals blijkt uit het volgende:

$$\frac{p\Delta x}{x\Delta p} > 1 \rightarrow p\Delta x > x\Delta p \rightarrow p\Delta x - x\Delta p > 0, \text{ echter hoeft hieruit niet te}$$

volgen dat dan ook (2) (want $\Delta p\Delta x > 0$) en (1) gelden!

Dit kan eventueel als volgt toegelicht worden:

$$\text{Stel } \frac{\Delta x}{x} = \frac{1}{100}, \frac{\Delta p}{p} = \frac{1}{101} \text{ dan is } \frac{\frac{\Delta x}{x}}{\frac{\Delta p}{p}} = \frac{101}{100} > 1, \text{ verder: } \Delta x = \frac{1}{100}x \text{ en } \Delta p =$$

$$= \frac{1}{101}p \text{ en dit in (2) gesubstitueerd geeft: } \frac{px}{100} - \frac{px}{101} - \frac{1}{100 \cdot 101}px = 0!$$

Dus (2) geldt niet, dus (1) geldt niet en dus niet $O_2 > O_1$.

Conclusie: $\frac{p\Delta x}{x\Delta p} > 1$ wel noodzakelijk voor $O_2 > O_1$, maar het is niet zeker dat zij ook voldoende is.

We willen graag een voldoende voorwaarde hebben voor $O_2 > O_1$ bij kleine prijsdaling en vermeerdering van vraag.

Nu vertoont $\frac{p}{x} \frac{\Delta x}{\Delta p}$ enige gelijkenis met $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp}$. **Zou nu misschien $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} > 1$**

een voldoende voorwaarde zijn voor $O_2 > O_1$? Het antwoord luidt bevestigend en kan bewezen worden met het limietbegrip, welk in de Propaedeutische Wiskunde (afgekort

P.W.) behandeld wordt, immers $\lim_{\Delta p \rightarrow 0} \frac{p\Delta x}{x\Delta p} = \frac{p}{x} \frac{dx}{dp}$; waarbij wordt aangenomen dat de

limiet bestaat. Het bewijs dat $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} > 1$ een voldoende voorwaarde is voor

$O_2 > O_1$ laat ik achterwege, vermeld nog even dat dan ook $\frac{p}{x} \frac{\Delta p}{\Delta x} > 1$ voor elke Δp kleiner is dan zeker positief getal.

Maar nu kan ook bewezen worden (ook dit laat ik achterwege) dat $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} > 1$ een noodzakelijke voorwaarde is voor $O_2 > O_1$.

Conclusie: $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} > 1$ is noodzakelijk en voldoende voor $O_2 > O_1$, bij kleine prijsdaling en hieruit voortvloeiende vermeerdering van de vraag.

Men zal nu begrijpen waarom ik in de P.W. de nadruk leg op het verschil tussen de „delta's” en de „d's”; in ons geval: $\frac{p}{x} \frac{\Delta x}{\Delta p} > 1$ zonder meer brengt niet de beslissing, wel $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} > 1$.

Ik heb boven slechts beschouwd kleine prijsdaling en vermeerdering van vraag, maar er zijn nog meerdere mogelijkheden! De behandeling hiervan zal ik niet geven, echter men kan op dezelfde wijze als boven te werk gaan.

Bovenstaande voert op een natuurlijke wijze tot het begrip „elasticiteit van de vraag

t.o.v. de prijs, waarvan de oervorm is $\frac{\frac{\Delta x}{x}}{\frac{\Delta p}{p}}$, quotiënt van twee relatieve veranderingen.

Bij het onderwijs in de P.W. wordt vrij uitvoerig ingegaan op de begrippen stijgende- en dalende functie en misschien herinnert de lezer zich dat onze (normale) vraagfunctie $x=f(p)$ dalend is, dus $\frac{dx}{dp} < 0$, dan is $\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} < 0$, willen we echter liever werken met positieve getallen, dan zal het doelmatig zijn te definiëren:

$$E_x = \text{elasticiteit van de vraag t.o.v. de prijs} = \frac{p}{x} \frac{dx}{dp} \dots\dots\dots (6)$$

(puntelasticiteit)

Abstraheren we van ons speciaal vraagstuk, dan algemeen:

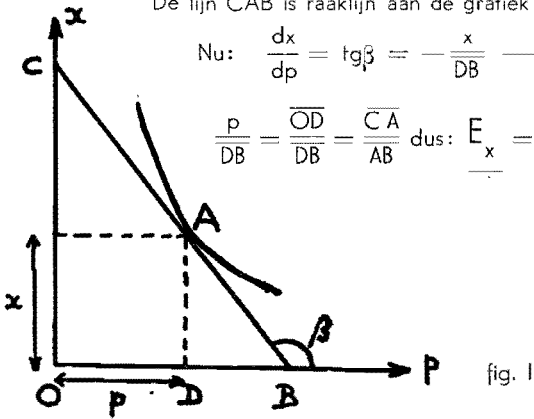
$E_y = \text{elasticiteit van } y \text{ t.o.v. } \frac{x}{y} \frac{dy}{dx}$ kunnen nu eigenschappen van E_y opsporen, zo bijv. de belangrijkste: E_y is invariant tegen verandering van eenheden.

We kunnen (6) op elegante wijze grafisch interpreteren (zie fig. 1) als volgt:

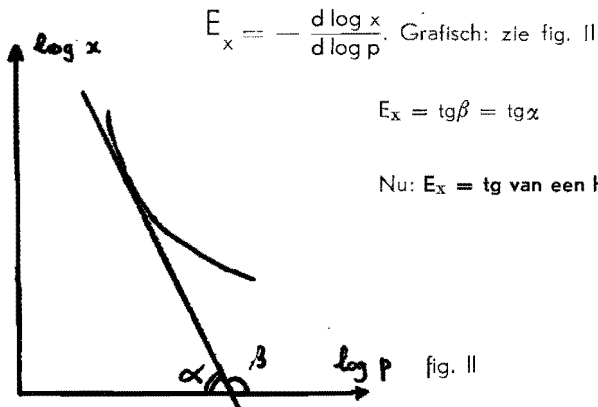
De lijn CAB is raaklijn aan de grafiek van $x = f(p)$.

$$\text{Nu: } \frac{dx}{dp} = \text{tg}\beta = -\frac{x}{DB} \rightarrow -\frac{p}{x} \frac{dx}{dp} = -\frac{p}{x} \left(-\frac{x}{DB}\right) =$$

$$\frac{p}{DB} = \frac{OD}{DB} = \frac{CA}{AB} \text{ dus: } E_x = \frac{CA}{AB} = \text{quotiënt van 2 lijnstukken!}$$

We kunnen nu echter nog een stap verder gaan, daartoe moeten we ons herinneren dat $\frac{d}{dx} \log x = \frac{1}{x} \log e \rightarrow d \log x = \frac{dx}{x} \log e$, dus ook $d \log p = \frac{dp}{p} \log e$, waaruit volgt:

$$E_x = \text{tg} \beta = \text{tg} \alpha$$

Nu: $E_x = \text{tg}$ van een hoek!

We hadden ook geheel anders te werk kunnen gaan door direct $O = px$ te beschouwen en de noodzakelijke en voldoende voorwaarde op te sporen voor stijgende O bij dalende p en toenemende x , dus voor $O(p - \Delta p) > O(p)$. De P.W. geeft weer $\frac{do}{dp} < 0$.

Passen we dit toe, dan x beschouwen als functie van p , krijgen:

noodzakelijk: $\frac{do}{dp} < 0 \rightarrow x + p \frac{dx}{dp} < 0 \rightarrow x \left(1 + \frac{p}{x} \frac{dx}{dp} \right) < 0 \rightarrow x (1 - E_x) < 0$
 $\rightarrow E_x > 1$

voldoende: $E_x > 1 \rightarrow - \frac{p}{x} \frac{dx}{dp} > 1 \rightarrow 1 + \frac{p}{x} \frac{dx}{dp} < 0 \rightarrow x + p \frac{dx}{dp} < 0 \rightarrow \frac{do}{dp} < 0$

Dus: $E_x > 1$ noodzakelijk en voldoende voor stijgende opbrengst bij kleine prijsdaling en vermeerdering van vraag: **elastische vraag**.

Met relatieve veranderingen: $\frac{\frac{\Delta x}{x}}{\frac{\Delta p}{p}} > 1 \rightarrow$ relatieve verandering van $x >$ idem p .

Deze methode voert wel zeer snel tot ons doel en het loont werkelijk de moeite na te gaan of we nog meer hiermee kunnen bereiken. Daartoe willen we eerst opmerken, dat totale kosten veelal een functie zijn van het aantal geproduceerde eenheden, dus in ons geval van x . Ik heb boven de prijs genomen als onafhankelijke variabele omdat dit „historisch” vaak wordt gedaan. Met het oog op de totale kostenfunctie kunnen we nu beter x als onafhankelijke veranderlijke nemen en p beschouwen als functie van x . Doen we dit, dan krijgen we:

$$O = px \rightarrow \frac{do}{dx} = p + x \frac{dp}{dx} = p \left(1 + \frac{x}{p} \frac{dp}{dx} \right) = p \left(1 - \frac{1}{E_x} \right) \dots \dots \dots (7)$$

We krijgen nu de volgende gevallen:

- I $E_x > 1 \rightarrow$ kleine prijsdaling en vermeerdering vraag, welke laatste relatief **groter** is dan die van p . Verder: (7) geeft voor $E_x > 1$ dat $\frac{do}{dx} > 0 \rightarrow$
 O neemt toe: **elastische vraag**.
- II $E_x > 1 \rightarrow$ kleine prijsdaling en vermeerdering van vraag, welke laatste relatief **kleiner** is dan die van de p . Verder volgt nu uit (7): $\frac{do}{dx} > 0 \rightarrow$
 O neemt af: **inelastische vraag**.

III $E_x = 1 \rightarrow$ kleine prijsdaling en vermeerdering van vraag, welke laatste relatief **gelijk** is aan die van p . Verder volgt dan uit (7): $\frac{do}{dx} = 0$. Maar $\frac{do}{dx} = 0$ is voorwaarde voor een extreem, maximum of minimum hangt af van het teken van $\frac{d^2o}{dx^2}$, volgens Allen gewoonlijk een maximum.

We zien, dat we hier direkt voldoende voorwaarden hebben voor de verschillende gevallen! We laten het nu maar aan de lezer over na te gaan of ze ook noodzakelijk zijn!

We kunnen dus inderdaad met de laatste methode sneller tot resultaten komen dan met de eerste. Uit didactisch oogpunt geeft **ik** de voorkeur aan de eerste!

Bovenstaande lijkt mij leerzaam voor (sommige) studenten:

- 1e. Wil men op verantwoorde wijze meespreken over het in **wiskundige** vorm gieten van het elasticiteitsbegrip, dan zullen de begrippen differentie-, differentiaalquotiënt, stijgende en dalende functie van de P.W. niet alleen moeten worden gekend, maar ook doorzien.
- 2e. Aan een noodzakelijke voorwaarde hebben we iets, aan een voldoende veelal meer. In de Economie: Als we een gegeven economische situatie bestuderen, kunnen we nagaan welk conclusie we hieruit kunnen trekken. Omgekeerd: exactheid zal eisen na te gaan of onze conclusies ook voldoende zijn voor het optreden van die situatie!

Ofschoon ik het elasticiteitsbegrip niet behandel, vlei ik mij toch met de hoop iets te hebben bijgedragen tot verheldering van dit, blijkens ervaring voor sommige studenten, moeilijk begrip: doof uit te gaan van een fundamenteel vraagstuk dit begrip voor te bereiden om tenslotte te komen tot een definitieve formulering hiervan.

Ik besluit met het volgende:

Ons vraagstuk is niet compleet: onze ondernemer interesseert zich niet zozeer voor opbrengst als wel voor (maximale) winst. Dus kan het van belang zijn de in de P.W. behandelde winstfunctie $W(x) = px - K(x)$ te beschouwen en na te gaan of het wenselijk is in de voorwaarden voor maximale winst ook zekere elasticiteitscoëfficiënten te laten optreden.

B. Stroboer

Landbouweconomie - een vergeten groep?

In het artikel van Mej. A. van Splunter in Rostra van februari l.l. noemt zij de landbouweconomie één van de vergeten groepen van onze faculteit. Afgezien van het feit, dat zij ons in het onzekere laat over de andere groepen, ben ik het volmaakt met haar oneens, dat de landbouw niet voldoende aandacht zou krijgen.

Dat de landbouw met de leer van de coöperatie maar een zijdelings verband houdt, is in strijd met de feiten. Indien Mej. van Splunter de colleges van Prof. van Stuyvenberg gedurende 2 jaar zou hebben gevolgd, zou zij met ons tot de conclusie zijn gekomen, dat de landbouw en de problemen, die hiermee samenhangen, uitvoerig worden behandeld. Zij zou dan ook hebben begrepen, dat landbouw en coöperatie zó nauw samenhangen, dat het eenvoudig niet mogelijk is, beide onderwerpen afzonderlijk te behandelen. Indien naast het college over de leer van de coöperatie een afzonderlijk college

landbouweconomie zou worden gegeven, zou dit onvermijdelijk tot grote overlappingen van de stof aanleiding moeten geven, waarmee geen van beide colleges gediend zouden zijn.

De aspecten van de landbouw in de Euromarkt zijn uitputtend op de colleges en het privatissimum van Prof. Verrijn Stuart besproken. Hierbij is het vraagstuk van de landbouw volledig tot zijn recht gekomen en was het mogelijk, een en ander in een breder kader te behandelen.

Er bestaat naar onze mening derhalve geen enkele reden, van een leemte te spreken. De enige leemte die uit de bijdrage van Mej. van Splunter spreekt, is het gebrek aan kennis over de onderwerpen die op de verschillende colleges worden behandeld.

Haar opmerkingen duiden er echter op, dat ten aanzien van het college over de leer van de coöperatie gevaar voor misverstanden bestaat. Zo dit reeds voor de

studenten geldt, buiten de Universiteit is de kans hierop ongetwijfeld nog groter. Daarom zou het naar onze mening aanbeveling verdienen, de naam van het coöperatiecollege te herdopen in „leer van de landbouw- en verbruikcoöperatie.”

Naschrift.

Het is mevrouw A. Hulsker-van Splunter zelf geweest, die na het verschijnen van haar artikel een naamswijziging heeft ondergaan, overigens niet naar aanleiding van het advies van de heer Herks. Aangezien haar aandacht thans door zaken buiten de klei wordt opgeëist, veroorloof ik mij hier de handschoen voor haar op te nemen.

De kans op overlapping van verschillende colleges kan geen argument zijn tegen het instellen van nieuwe specialisaties. De economische wetenschap is nu eenmaal niet in waterdichte schotten te verdelen. Als bijvoorbeeld de professoren Delfgaauw, Goedhart of Hennipman nooit de colleges van prof. Verrijn Stuart zouden willen overlappen, zouden zij zich moeten beperken tot een gesloten volkshuishouding, liefst zonder banken en wellicht zonder de SER! Of zou het vak „economie” maar weer door één docent gegeven moeten worden?

Dat de problematiek van de landbouweconomie op het ogenblik aan onze faculteit tot zijn recht komt, kan men moeilijk volhouden. Bij prof. van Stuyvenberg kan dat niet het geval zijn, zolang deze zich aan zijn leeropdracht houdt. Wel is hij gedwongen, zij het incidenteel en fragmentarisch, van tijd tot tijd ook aan deze

Wellicht kan, door het volgen van de bovengenoemde colleges het gevoel van „onraad” worden verminderd en door de naamswijziging tevens aan de verlangens van Mej. van Splunter worden tegemoetgekomen.

J. J. Herks

zaken aandacht te besteden. Enige kennis van de landbouweconomie en de landbouwpolitiek is immers noodzakelijk voor een goed begrip van de landbouwcoöperatie, en er is nu eenmaal geen college waar die kennis op systematische wijze wordt bijgebracht.

Op de colleges van prof. Verrijn Stuart hoort de landbouwproblematiek uiteraard niet thuis en deze is daar nu bij mijn weten nooit ter sprake geweest. Op het privatissimum „Europese Integratie” heeft de heer Herks er een inleiding over gehouden. Maar slechts een klein aantal studenten kon daarvan profiteren en wat moet er van het nageslacht worden als de heer Herks is afgestudeerd? Trouwens, het gehele privatissimum is vermoedelijk slechts eenmalig.

De heer Herks had nog meer kolleges kunnen vermelden waarbij de agrarische sektor direct of indirect wel eens betrokken wordt; ik denk aan de voortgezette statistiek, waar indertijd een opgave behandeld is over het sorteren van eieren.

Een systematische behandeling van de problemen van landbouweconomie en landbouwpolitiek ontbreekt bij ons. Een naamswijziging kan voor mej. van Splunter ingrijpende gevolgen hebben; maar of een analoge oplossing voor onze faculteit veel zou uitmaken, waag ik te betwijfelen.

A. Szász

Causaliteit - Functionaliteit

Met grote gretigheid wordt het spelletje gespeeld om de meest uiteenlopende verschijnselen mathematisch zo exact mogelijk vast te leggen in functies en elasticiteiten — tot aan kwaliteits- en verwachtings-elasticiteiten toe. Af en toe tikt men elkaar op de vingers omdat in plaats van de term „curve” „functie” wordt gebruikt, zoals in Rostra gebeurde in april door Y. B. de Wit !) en er zullen ongetwijfeld lezers zijn geweest die dachten: „is dat dan niet hetzelfde?”

Dit vooral brengt mij ertoe, een vraag te formuleren die reeds langer op papier wacht. De gesignaleerde „verginging” van Drs. Heertje is namelijk tekenend voor een gestage verwarring die vooral sinds

de dertiger jaren de economische literatuur is binnengeslopen — als ik tenminste (het zij hier zonder omwegen vermeld) als relatieve buitenstaander van de wiskunde een oordeel als „verwarring” mag uitspreken. Het gaat mij namelijk om de twee begrippen, die in de titel staan vermeld: causaliteit en functionaliteit. De definitie-vrijheid in de wetenschap, die dus volkomen vrijheid toestaat, dié begrippen te kiezen die voor een bepaald doel het doelmatigst geacht worden, schrijft tevens voor, dat aan deze eenmaal gekozen begrippen wordt vastgehouden. In principe is het dus niet geoorloofd de inhoud dezer begrippen, nadat zij eenmaal een scherp omschreven

inhoud hebben verkregen, te veranderen.

Wat men nu sinds de dertiger jaren schijnbaar ziet gebeuren is de langzame oplossing van het begrip causaliteit in het begrip functionaliteit. In het algemeen houdt het causaliteitsbegrip in, dat een verschijnsel A bewerkt wordt door een verschijnsel B. Hier is A de afhankelijk, B de onafhankelijk variabele. In economische zin is een verschijnsel verklaard als het is herleid tot op de „Datenkranz“, zoals Eucken het noemt; de data vormen dus de „B“.

Tegenover deze éézijdige veroorzaking van A door B, staat de wederzijdse afhankelijkheid, de functionaliteit. Als A functioneel met B verbonden is, is het zonder meer mogelijk, beide grootheden te verwisselen: $A = f B$ is dus gelijk aan $B = f A$.

Deze mathematische begripsbepaling komt op meerdere plaatsen in botsing met de begrippen zoals die in de economische litteratuur worden gehanteerd. **Alvin Hansen** omschrijft de functionaliteit bijvoorbeeld als volgt:

“Whenever any two variables — for example consumption and income — are in some systematic and dependable way related to each other (i.e. when, as one varies, the other changes in some dependable manner) we have what is known as a “function”. We say that there is a functional relation between the two.... If A is a function of B, then A will change, when B changes, in some fairly dependable manner. In diagrammatic form, what this manner is will be disclosed by the shape of the curve relating these two variables.” (A. Hansen, “Business Cycles and National Income”, 1951, p. 146).

Wordt hier niet overduidelijk een causaliteit voor functionaliteit uitgegeven? Of zijn beide begrippen, wanneer zij uit het mathematisch vlak in het economische worden overgebracht, plots identiek?

In de theorie van **Keynes**, die een overwegend statisch karakter heeft (al zijn er

dynamische aanwijzingen in te vinden), kwam deze functionele relatie tussen inkomen en consumptie het eerst voor. Hij definieerde de consumptie-neiging als volgt:

“The functional relationship X between Y_w , a given level of income in terms of wage-units, and C_w the expenditure on consumption out of that level of income —” (General Theory, p. 90).

Hij kon deze functionele relatie tussen beide grootheden veilig poneren, juist omdat zijn theorie een overwegend statisch karakter had. Nadat zijn systeem gedynamiseerd was, verloor deze functionele relatie echter haar geldigheid. De consumptie in periode 2 is niet functioneel, maar causaal verbonden met het inkomen uit periode 1, en in mathematische zin is dus de uitdrukking $C_2 = f Y_1$, een onding. Slechts in tijdloze gedaante is zij houdbaar, omdat het inkomen in een volgende periode weer bepaald wordt door de consumptie uit de vorige periode en dus inderdaad beide termen verwisselbaar zijn.

Niet alleen in de economie, ook in de natuurwetenschappen schijnt het causaliteits-principe langzaam verdrongen te worden door dit functionaliteits-begrip. Joh. E. Heyde, aan wie ik de meeste gegevens ontleende (zie zijn heldere boekje: „Entwertung der Kausalität?“ — Urban Bücher, 1957) vermeldt, dat dit geschiedt vooral door toedoen van wiskundigen (b.v. Ernst Mach), omdat het causaliteits-principe zich niet wiskundig laat uitdrukken. Wanneer de komende tijd een tijd van wiskundige economie zal zijn, zoals Drs. Heertje vermoedt, is opheldering over deze toch belangrijke kwestie geboden. Naar ik vernam heeft slechts Tj. Koopmans gewezen op de onjuiste verwisseling van beide begrippen. Misschien kan van competente zijde iets hierover worden vernomen?

W. R. I. v. d. Does de Willebois

¹⁾ Rostra Economica, zesde jaargang Nr. 26, pag. 17.

Gelijke goederen met ongelijke kostprijzen.

Als twee bedrijven een zelfde eindproduct leveren behoeven de kostprijzen daarvan geenszins gelijk te zijn.

De voornaamste oorzaken hiervan zijn de volgende:

1. verschillen in bedrijfsgrootte;
2. efficiëncyverschillen;
3. verschillen in vestigingsplaats.

We willen ons ertoe beperken enkele facetten van eerstgenoemde groep te belichten.

De meeste voordelen van een grotere bedrijfsomvang liggen voor de hand, zoals betere arbeidsverdeling, lagere machinekosten, kortingen bij inkoop in het groot en gunstiger financieringsmogelijkheden.

Bekend is dat een tegenwerkende kracht op vergroting van de bedrijfsomvang gelegen is in de beperkte expansiviteit van de leiding.

Dat de fiscus een afwijking der kostprijzen **ten voordele van het kleiner bedrijf** kan veroorzaken is de consequentie van de zienswijze van Prof. v. d. Schroeff met betrekking tot de subjectieve belastingen.

Uit de „Leer van de Kostprijs“ citeren wij: 1) „De verschuldigde (subjectieve) belasting is een deel van de winst en vormt als zodanig geen deel van de kostprijs.. **Alleen voor het deel dat de rente over het eigen vermogen belast, kan de belasting als kostenfactor worden aangemaakt.** Dit inkomen toch wordt ook door de grensondernemer behaald.”

Voorop gesteld zij dat het bedrijfseconomisch gezien onjuist is om de rente over het eigen vermogen als winst te beschouwen, maar dit vloeit nu eenmaal voort uit het fiscale winstbegrip, gebaseerd op de uitgaafprijsgedachte. De (matige) progressie in de tarieven van de vennootschapsbelasting veroorzaakt nu de afwijking der kostprijzen.

Met behulp van het volgende voorbeeld zal dit duidelijk worden. We vergelijken de kostprijzen van twee grensondernemingen van ongelijke grootte en zien even af van andere voor- en nadelen van het grotere bedrijf ten opzichte van het kleinere.

(De tarieven vennootschapsbelasting 1958 zijn: tot f 40.000,— 44 %, boven f 50.000,— 47 %).

	N.V. A	N.V. B
omzet in stuks per jaar	10.000	30.000
rente eigen vermogen	f 40.000,—	f 120.000,—
verschuldigde VPB per jaar	„ 17.000,—	„ 56.400,—
K.P. exclusief VPB per stuk	„ 25,—	„ 25,—
K.P. inclusief VPB per stuk	„ 26,75	„ 26,90

De K.P. van het kleine bedrijf ligt dus lager; een niet verwonderlijk resultaat, waarbij echter van belang is, zich te realiseren dat het verschil hoewel klein van omvang, principieel van aard is.

De praktische betekenis wordt vele malen groter, als we ook de inkomstenbelasting hierin betrekken.

Hiervoor pleit het geciteerde argument dat de rente over het eigen vermogen inkomen is, **dat ook door de grensondernemer behaald wordt.** Dit argument geldt immers evenzeer voor de N.V. die PVB verschuldigd is, als voor de éénmanszaak, die alleen I.B. betaalt. Zou men overigens de I.B. over de rente van het eigen vermogen buiten beschouwing laten, dan zou de éénmanszaak c.p. een lagere K.P. krijgen dan de grotere N.V.

Als bijv. in bovengenoemd geval bedrijf B een N.V. zou zijn en bedrijf A niet, dan zou dus de kostprijs van B f 26,90 zijn en van A f 25,— en dit verschil zal nog groter zijn, naarmate het eigen vermogen van B en dus de rente daarover, groter is. Dit zou betekenen dat de omzetting van een éénmanszaak in een N.V. tot een aanzienlijk hogere kostprijs zou kunnen leiden.

Bezien we nu in een cijfervoorbeeld het resultaat van opname in de K.P. van I.B. van rente over het eigen vermogen. Zowel bedrijf A als B is éénmanszaak en we zien weer af van andere gevolgen van het verschil in bedrijfsgrootte op de hoogte van de K.P.

	A	B
omzet in stuks per jaar	10.000	30.000
rente eigen vermogen per jaar	f 40.000,—	f 120.000,—
I.B. per jaar 2)	„ 16.013,—	„ 68.869,—
K.P. exclusief I.B.	„ 25,—	„ 25,—
K.P. inclusief I.B.	„ 26,50	„ 27,30

Het verschil is nu dus aanzienlijk groter, door de veel sterkere progressie in de I.B., en het kan door verschillende oorzaken nog groter zijn (b.v. bedrijf B is gefinancierd met een groter deel eigen vermogen).

Het kleine bedrijf zal dus een belangrijk lagere K.P. kunnen hebben.

En dit geldt ongeacht of men alleen de V.P.B. in de beschouwing betreft (geval van de K.P. éénmanszaak t.o.v. de K.P. van de grotere N.V.) of ook de I.B. (geval van de K.P. éénmanszaak t.o.v. grotere éénmanszaak).

Het hierboven besprokene beperkt zich zoals gemakkelijk is in te zien niet tot de grensonderneming en evenmin tot éénmanszaak en N.V.; het is een algemene regel welke mede bepalend is voor de K.P.-verschillen tussen bedrijven van verschillende grootte.

Deze regel werkt echter slechts onder twee voorwaarden:

1. dat de fiscus aan haar onjuiste winstbepaling vasthoudt;
2. dat men bedrijfseconomisch de VPB en I.B. of alleen de VPB, voor zover ze de rente, belast over het eigen vermogen als deel, ziet van de K.P. E. v. d. Wolk

1) 3e druk blz. 300. 2) Volgens tarieven I.B. 1956 groep II.

Bedrijfseconomische marginalia

De critiek van de heer F. van Puffelen op het Essay van dr. J. Kreiken betreffende de vervangingswaardetheorieën¹⁾ is voor ons aanleiding, de volgende opmerkingen over dit onderwerp te maken.

Naar de woorden van van Puffelen „kan een producent maar twee waardeeringen voor een goed koesteren, nl. de opbrengstwaarde en de vervangingswaarde, waarvan de kleinste bepalend is.” Vanzelfsprekend is deze grondstelling niet empirisch vastgesteld, want dan zou blijken, dat de uitgaafprijs de maat is, waarmede het merendeel der ondernemers waardeert. Terecht is een uitgangspunt gezocht in de specialisatie, welke de rationalisering in de maatschappelijke voortbrenging heeft teweeg gebracht en die bij het bedrijf als inkomensbron het streven naar continuïteit, als een normale drang naar zelfbehoud, opwekt. Maar als eerst uit de rationaliteit van het streven naar continuïteit — dat daartoe zelfs tot wet wordt geproclameerd — een stel gecoördineerde waardebegrippen wordt afgeleid, kan men niet in een volgende zin de rationaliteit van die wet afhankelijk stellen van de daaruit afgeleide waardebegrippen.

De vergelijking van de vervangingswaarde met de opbrengstwaarde is ook ontoelaatbaar om de volgende redenen: — ten eerste zijn zij functioneel ongelijkwaardig: de vervangingswaarde betreft het goed ter inkoopmarkt terwijl de opbrengstwaarde het ter verkoopmarkt representeert; — ten tweede is de vervangingswaarde bepalend voor de opbrengstwaarde, in geval de kostprijs de grondslag vormt voor de prijsstelling.

De zwakke schakel in de vervangingswaardetheorie wordt gevormd door het element der vervanging, waarvoor ten onrechte een centrale plaats wordt ingeruimd. Het is toch — ook in theorie — kortzichtig, de rationaliteit van de voortzetting van de productie en de daarmee direct samenhangende afzet (ruil) te doen afhangen van de vervanging, die slechts rationeel zou zijn zolang de vervangingswaarde lager is dan de opbrengstwaarde. Aan het streven naar — of zo men wil, aan wet van — de continuïteit wordt niet beantwoord door de aanvaarding en vervulling van de vervangingsverplichting. De vervanging is niet de essentiële (voort)bestaansvoorwaarde voor het bedrijf. Uit de ruil vloeit niet noodzakelijk een economische verplichting tot vervanging voort, welke inhoud men ook aan het begrip vervanging geeft.

Tussen de ruil van een product en de vervanging van de productiemiddelen is

een drievoudige discrepantie mogelijk: in tijd, in hoeveelheid en in hoedanigheid. Vrijwel nooit vallen in werkelijkheid de ruil en de vervanging op eenzelfde tijdstip, hetzij omdat het onmogelijk is, dan wel omdat het onverstandig is. De vervangingswaardeleer miskent te zeer de werkelijke omstandigheden door een economische voorraad als minder rationeel aan te merken. Met een beroep op de technische onvermijdbaarheid of de economische doelmatigheid zouden waardeveranderingen op voorraden eventueel als kosten te verdedigen zijn. Zo scherp behoeven de zaken evenwel niet te worden gesteld; maar een minder simplistische opvatting van de voorraadpolitiek dan die der vervangingswaardetheorie lijkt gewenst.

Het ontbreken van een kwantitatieve en kwalitatieve relatie tussen ruil en vervanging komt tot uiting in het begrip „economische vervanging”, dus de vervanging door een productiemiddel, dat voor de doelstelling van het bedrijf een gelijke economische betekenis heeft. Afgezien van de verscheidenheid van interpretaties, die aan deze mistformule gegeven kunnen worden — het epitheton „economisch” blijkt een veilige toevlucht als men geen raad meer weet met capaciteiten, gebruiksduren, vervangingen e.d. — opent zij vreemde perspectieven: „Als een producent besluit tot de verwerking van een andere grondstof in zijn product, wordt de waarde van de tot dusverre gebruikte grondstof in de kostprijs van de voorradige producten bepaald door de waarde van de nieuwe grondstof. Immers in het belang van de bedrijfsvoortzetting is een dergelijke „economische vervanging” verantwoord en wordt — overeenkomstig de leer — de vervangingswaarde van de oude grondstof bepaald door de waarde van de economisch vervangende grondstof.” In de eerste plaats is het principieel fout, de objectieve waarde van een goed te negeren en er de waarde van een ander goed voor in de plaats te stellen. Daarnaast zal deze waardebepaling in hoge mate subjectief zijn, omdat de keuze van het vervangende goed persoonlijk is. Men denke bv. aan de handelaar, die met een voortdurend veranderend assortiment werkt en door feeling of visie de verkoop van wollen wanten stopzet ten gunste van die van leren handschoen; calculeert hij zijn laatste voorraad wollen handschoenen tegen de vervangingswaarde van de leren? Zeker bezitten deze laatste de economische betekenis voor de doelstelling van het bedrijf (inkomensvorming, kapitaal- of vermogenshandhaving), maar het is onmogelijk

Regelmatige passagiersdienst tussen
ROTTERDAM, LE HAVRE, SOUTHAMPTON,
COBH (Ierland) en NEW YORK
met geregelde afvaarten naar CANADA

Holland-Amerika Lijn

"It's good to be on a well-run ship"

Nationale Handelsbank n.v.

gevestigd te Amsterdam sinds 1863
Kapitaal en reserves f 66.200.000.—

De Nationale Handelsbank heeft een ervaring van bijna 100 jaar op het gebied van alle nationale en internationale bankzaken. De behartiging van Uw financiële- en handelsbelangen is in goede handen bij de Bank met eigen vestigingen in het buitenland, bij de Bank die verbindingen heeft met correspondenten over de gehele wereld.

Voor nationale en internationale
financiering:

**Nationale
Handelsbank n.v.**

gevestigd te Amsterdam sinds 1863

S-GRAVENHAGE - AMSTERDAM - ROTTERDAM

vast te stellen, in welke mate zij een economische adequate vervanging vormen en of er geen sprake is van uitbreiding van zaken (kwalitatief en kwantitatief). Als een tweede handelaar economisch vervangt door gebreide handschoenen, blijkt er nóg een vervangingswaarde te bestaan voor de wollen wanten. Het begrip „economische vervanging” blijkt in feite even onbepaalbaar te zijn als „ijzeren voorraad”, waarvoor nog gepoogd is een praktische formulering te geven.

Er is dus voldoende grond om de eis tot vervanging te verwerpen, omdat: — recapituleren —

- a. de vervanging niet de essentiële factor is in de bedrijfscontinuïteit;
- b. de vervanging in geen verband staat tot de ruil;
- c. de vervanging geen bepaalde inhoud heeft.

In tegenstelling tot de berekening van de kostprijs, die een beeld geeft van de bestaande verhoudingen, is het probleem van de vervanging van de productiemiddelen gericht op de toekomst en derhalve met de bestaande verhoudingen slechts verbonden in zoverre deze reeds bepalend zijn, voor de toekomstige economie van het bedrijf. Het zou ons te ver voeren, over dit vraagstuk uit te wijden, maar het is duidelijk, dat de vraag of een herinvestering — d.i. de vervanging — rationeel is, beoordeeld moet worden in het licht van de verhoudingen die zullen heersen, wanneer de investering nuttig is. Niet de verhoudingen op het ogenblik van de investeringsbeslissing, ook niet of nog minder de waardeverhoudingen op het moment van voorafgaande afzet kunnen relevant worden geacht (vgl. A. Mey „Bedrijfsbegroting en Bedrijfsbeleid”, blz. 179).

Ingeval vervanging niet mogelijk of irrationeel is, is de opbrengstwaarde het aangewezen alternatief. Waartoe deze regel leidt, wordt duidelijk uit de volgende casus van twee volkomen gelijkwaardige schepen, waarvan het ene eigendom is van een naamloze vennootschap en het andere van een zelfstandige binnenschipper. Het laatste schip zal nimmer vervangen worden, het eerste wel door een moderner type. Eenzelfde vervoersprestatie, verricht door functioneel identieke transportmiddelen, wordt volgens bovenstaande regel slechts verschillend gewaardeerd wegens de afwijkende vorm van bedrijfs-exploitatie. Het gevaar, dat een dergelijke kostprijsstechniek oplevert, demonstreert zich natuurlijk duidelijk op een conjunctuurgevoelige markt als de vrachtenmarkt, waar betrekkelijk scherpe concurrentie heerst.

Een ander beginsel

Indien met bovenstaande opmerkingen het feiten van de vervangingsidee als

grondslag voor de waardering van de productiekosten voldoende is aangetoond is er reden, een ander beginsel centraal te stellen in de kostenleer. Misschien kan dit gevonden worden in het eenvoudig maar algemeen geldend principe van logica, dat een kwantitatieve vergelijking van grootheden kwalitatieve gelijkheid dier grootheden vooronderstelt. De kostprijs dient een kwantitatieve voorstelling van onderling gelijkwaardige grootheden te zijn; dit impliceert noodzakelijk eenheid van object, plaats en tijd.

De kostencalculatie verbindt daarom aan het gebruik van bepaalde eigen grond niet de pachtprizen van elders gelegen en voor andere doeleinden bestemde gebieden; aan de arbeid van een zekere werknemer niet het loon van een arbeider van dezelfde bekwaamheden maar in een andere activiteit. Niet minder logisch is ook dat de kostprijs-elementen worden gewaardeerd naar hetzelfde tijdstip: de data van aanschaffing, noch die van vervanging zijn — tenzij zij samenvallen — relevant voor de actuele waarde.

Door de logische eis van eenheid van conceptie in de plaats te stellen van de principiële vervangingsnoodzaak, is een meer soepele en consequente kostenbeschouwing mogelijk. Hierdoor wordt de geforceerde onderscheiding tussen „vervangingswaarde” en „vervangingsprijs”, die onvermijdelijk tot spraakverwarring en misverstand moet leiden, overbodig. De productiemiddelen worden gerekend naar hun **actuele waarden**, „à jour” gelijk prof. A. Mey aanduidt. Objectief kan dit voor hetzelfde goed maar één waarde zijn, immers gelijke zaken bezitten op hetzelfde ogenblik niet verschillende waarden. Er kan dan ook niet gesproken worden van „de kleinste waarde”, die bepalend is, tenzij het verschillende zaken betreft. De tegenwerping dat de vervangingswaarden slechts gegeven zijn, indien de inkoopmarkten van het bedrijf het beeld van „homogene atomistische concurrentie” dragen, vindt enkel en alleen haar aanleiding in de ongelukkige gedachte van de vervanging. De heer van Puffelen was daarom gedwongen, het gelijk te bekennen van deze critiek op (naar hij vindt) „zeer hoog abstract niveau”.

In tegenstelling tot de heer van Puffelen lijkt ons de techniek van indexcijfers om hun bekende onvolkomenheid niet verwerpelijk. Een onderscheiding van de fluctuaties in de specifieke waarde van het goed en in de algemene waarde van het geld, zoals door prof. Bakker is verdedigd, moet voor het bedrijfsbestuur juist nuttig zijn, gezien het verschil in oorzaken en gevolgen van beide soorten fluctuaties. De bedrijven werken ook met tal van productiemiddelen, waarvoor geen actuele prijs meer tot stand komt, maar waarvan de waarde zeer goed afgeleid

kan worden van de genoteerde prijzen van identieke goederen. Het is aan de bedrijfseconomische wetenschap, te onderzoeken, welke relaties van geval tot geval aannemelijk zijn en onder welke voorwaarden ze gelden voor dit doel.

Winst als frictieverschijnsel

Ook het winstvraagstuk komt in een ruimer vlak te liggen indien de waarde-bepaling wordt losgemaakt van de vervangingsgedachte. Prof. Limperg heeft indertijd onder winst verstaan het (verteerbaar) inkomen, dat het bedrijf oplevert voor hen, die hun inkomen in grootte afhankelijk stellen van de uitkomsten van het bedrijf. Deze bepaling is klaarblijkelijk niet oorzakelijk verbonden met de oorsprong van de winst, maar wijst op een bestemming van de winst. In verband daarmee is zij van beperkte geldigheid, namelijk slechts voor die bedrijfshuishoudingen, waarvan inkomensvorming het doel is. Winst en Verlies doen zich niet-temin evenzeer voor bij andere bedrijven dan ondernemingen. Het lijkt ons nuttiger, zeker in het kader van de bedrijfseconomie, een ander winstbegrip te bezigen hetwelk in de algemene economie voorhanden is: de winst als het residu in de prijs boven de kosten, dat zijn oorzaak vindt in de discrepanties der dynamische interne en externe verhoudingen van macht, plaats en tijd. Winst dus als een frictieverschijnsel in plaats van de beloning voor een bepaalde productieve bijdrage.

De kosten van de diverse financieringsmiddelen behoren onverminderd in de calculatie te worden opgenomen, zodat in de kostprijs, die de realiteit van de huishouding geeft, met de werkelijke rentefactoren in de vorm van een gewogen gemiddelde wordt gerekend in plaats van met een algemene rentevoet, afgeleid van het rendement van „goudgerande waarden“. Immers: dat de financiering met verschillende soorten vermogen geschiedt, is zowel technisch onvermijdelijk als economisch doelmatig. Het voordeel, dat vestigingsplaatspremie wordt genoemd, kan daarentegen geen deel uitmaken van de kosten, verbonden aan het gebruik van eigen grond. Het is een zuiver winstelement, dat tot uiting komt in de betrekkelijk lage kosten van arbeid, grondstoffen, financiering en eventueel andere factoren. Evenzo staat het met andere winstpremiën, die het bedrijf toevallen.

Met opzet is hier het woord „toevallen“ gebezigd, omdat het behalen van winst of het lijden van verlies geweten moet worden aan het samentreffen van krachten, waarin het doelbewust, rationele handelen van de zijde van het bedrijf zelden overheersend geacht kan worden. Het winstcijfer kan dan ook bezwaarlijk worden gehanteerd als een adequate norm

voor de beoordeling van het bedrijfsbestuur. Deze relativering van de betekenis van de winst houdt stellig geen veroordeling in van een op winst gericht bedrijfsbeleid. Hoofdzaak voor de zakenman is inderdaad "to stay in business" en voor de mate, waarin dit gelukt, vormt de winst weliswaar een incidentele aanwizing maar geen voorwaarde noch garantie.

Het streven naar winst verloopt hoofdzakelijk indirect, via het werken met de laagst mogelijke offers. Gezien de betrekkelijk sterke bepaaldheid van de offers van de productiemiddelen bij het verwerven, liggen er belangrijke winstkansen in een bewust inkoopbeleid. Met het oog hierop lijkt ons een afzonderlijke studie van de investeringsfactoren, los van de idee fixe der vervangingsnoodzaak die het principiële gevaar van een automatisme inhoudt, hoogstnodig.

Het door ons voorgestane winstbegrip brengt met zich de volledige erkenning van volgtijdelijke prijsverschillen als winst. Prof. Haccoû heeft enige jaren geleden in een studie over de voorraadhoudende groothandel in ijzer en staal de gedachte ontwikkeld, dat het bedrijf in het kader van zijn economische functie door een dynamisch hoewel speculatief beleid met betrekking tot de vervangingsaankopen profijt kan trekken uit het prijsverloop. Door de vervanging zoveel mogelijk afhankelijk te stellen van de (verwachte) prijsbeweging wordt de kans geschapen op de vererving van een extra „verteerbaar inkomen" uit volgtijdelijke prijsverschillen naast dat uit gelijktijdelijke prijsverschillen. Ons inziens wijst deze winstbeschouwing reeds op een achterstelling van de ruil van producenten als criterium voor de vervanging ten gunste van de prijsontwikkeling op de inkoopmarkten. En terecht. De **vervanging** wordt niet opgeroepen door de ruil, maar geschiedt op grond van prijzen en verwachtingen daaromtrent op de inkoopmarkten — een stelling die overeenkomt met de relatie die hierboven werd aangeduid: dat voor de **ruil** niet de vervangingskosten maar de prijzen en verwachtingen daaromtrent op de verkoopmarkten beslissend zijn.

Andere inconsequenties

Er zijn nog meer onderwerpen uit de kostprijsleer, zoals deze ten onzent wordt voorgedragen, waarover kritische opmerkingen geplaatst kunnen worden. Zo kan men vermoeden, dat onder de afschrijvingen welke berekend worden naar rato van de economische gebruiksduur, winst-elementen schuil gaan; de oorzaken van de betrekkelijk snelle economische slijtage (goedkoper worden van het werktuig; betere werkmethode; verdwijnen van de afzetmarkten) vormen immers risi-

co's, die typisch des ondernemers zijn.

Twijfel kan ook rijzen ten aanzien van het verbijzonderen van de kosten van seizoenovercapaciteit. Uit de — op zich juiste — stelling, dat de gelijktijdelijke capaciteit die niet benut wordt, verloren gaat op het tijdstip, dat zij voor aanwending beschikbaar is, moet de consequentie worden getrokken, dat de offers, die op de gelijktijdelijke overcapaciteit betrekking hebben, ook uitsluitend op dat ogenblik relevant zijn en ook uitsluitend gerelateerd kunnen worden aan de offers van de gelijktijdelijke capaciteit die op dat moment wel benut wordt. Inconsequent is dan de methode, om de offers van de ondeelbare overcapaciteit te verdelen, onverschillig volgens welke rechtvaardige maatstaven dit ook geschiedt, over de efficiënt gespendeerde offers, dus over de kosten. Overcapaciteiten uit het verleden (met bv. geringe bedrijfsdrukten) worden dan tevens gecaluleerd tegen vervangingswaarden die op een later tijdstip met bv. grotere bedrijfsdrukten zoals tijdens hoogconjunctuur, gelden. Bovendien haalt men via een achterdeur de inefficiënties weer in de kostprijs door de grootte van de overcapaciteit afhankelijk te stellen van de kosten. Het verschil tussen deze laatste en de totale offers omvat behalve de offers van de overcapaciteit, de verspillingen, die toch moeilijk vooraf bepaalbaar zijn.

Onbevredigend is ook de verklaring van de offers van initiële overcapaciteit tot kosten slechts ingeval het bedrijf een monopoliepositie inneemt; dit riekt tezeer naar het zozeer gewraakte pragmatisme van "what the traffic will bear".

En bepaald onhoudbaar is het ontzeggen van het kostenkarakter aan de offers van onvermijdelijke conjuncturele overcapaciteiten op grond van de zienswijze, dat deze uit fouten in de structuur van de maatschappij voortvloeien, waarvan de ondernemer de consequenties „behoort” te dragen. Met deze argumentatie snijdt de vervangingswaardeleer zich in eigen vlees; immers **de prijsfluctuaties kunnen evenzeer als fouten worden aangemerkt, waarvan de gevolgen voor rekening zouden komen van de ondernemer.** Dit zou betekenen, dat calculatie op basis van vervangingswaarde niet gerechtvaardigd is.

Maar deze laatste bezwaren raken niet onmiddellijk aan de essentie, „de wortels en de stam” van de vervangingswaarde-theorie, die de heer van Puffelen zo onaanastbaar en sterk voorkomen. Terwijl dit opstel bedoelde te wijzen op de karaktergebreken, waar hij slechts schoonheidsfouten ziet.

F. Scholten
(Verkort Red.)

¹⁾ „Dr J. Kreiken of de wraak van een boekhouder”, *Rostra Economica*, 6e Jaargang, nummer 24 (december 1957).

Ontvangen literatuur

prof. mr J. Valkhoff

De ontwikkeling van de Sociaal-Economische Wetgeving in de laatste vijf jaren (1 januari 1953—1 januari 1958).

Overdruk uit het tijdschrift „Sociaal-economische Wetgeving”, maart-april-mei 1958.

Na een korte beschouwing over de inhoud van het begrip „sociaal-economische wetgeving” geeft de schrijver een opsomming van wat in de vijf jaren van 1953 tot 1958 op het gebied van de sociaal-economische wetgeving tot stand is gekomen. Hieruit blijkt, dat er naast een kwantitatieve uitbreiding een verruiming van de werkingsfeer van deze wetten heeft plaats gehad.

Gewezen wordt op het dynamisch karakter van deze wetgeving, waardoor op

vrij korte termijn rekening kon worden gehouden met de ervaring, opgedaan met de reeds bestaande wetten en de praktijk daarvan. Daardoor was het soms mogelijk, een grotere soepelheid of differentiatie te bereiken door nuanceringen aan te brengen. Dit dynamisch karakter is voor een deel ook te danken aan het feit, dat in veel nieuwe wetten een bepaling werd opgenomen, waarin voor de uitvoering van de wet nadere regelingen door de Kroon in een Algemene Maatregel van Bestuur mogelijk gemaakt wordt. Ook delegatie aan de Minister komt op vele plaatsen in de nieuwe wetten voor.

Het artikel eindigt met een korte staatsrechtelijke beschouwing over deze delegatievormen, waarbij nog gevoegd wordt de inschakeling van het bedrijfsleven en zijn organen in de nieuwe sociaal-economische wetgeving.

Terloopt kondigt de schrijver een samenvattende studie aan over het toenemend belang van de A.M.v.B.

Uit de tijdschriften

Maandschrift Economie

December 1958:

Drs. W. M. N. van den Wildenberg: Huur en huursubsidies.

Drs. F. L. G. Slooff: Vermogensvorming door allen.

Mr. Ph. C. M. van Campen: Andermaal tien jaren landbouwcrediet.

Januari 1959:

Dr. G. M. J. Veldkamp: Persoon en functie van de ondernemer in het hedendaagse maatschappijbeeld.

Drs. R. J. van Schaik: Moeilijkheden rondom de Vrijhandelszone.

Dr. C. de Galan: Welvaartsstijging en bevolkingsgroei.

De Economist

December 1958:

A. Heertje, econ. drs.: Beschouwingen over de theorie van het duopolie.

J. A. Kuperus, econ. drs.: De theorieën betreffende het afnemerscrediet.

W. Hessel, econ. drs.: Prijsvorming en inkomstenvorming.

Januari 1959:

Dr. J. E. Andriessen: Het samenspel van prijs- en inkomenseffecten in de macro-economische theorie.

Dr. W. J. van de Woestijne: Bijdrage tot de theorie van de commerciële prijspolitiek.

Dr. F. H. Repellius: Het eerste jaarverslag van de centrale bank van Suriname.

M.A.B.

December 1958:

Prof. dr. F. L. van Muiswinkel: „Schoonheidsgebreken in de vervangingswaardeleer“¹⁾.

Dr. P. Gootjes: „Voorfinanciering als instrument van financieringsbeleid op langere termijn“.

C. P. A. Bakker: „Nogmaals: De functie van de accountant in het kader van de pensioen- en spaarfondsenwet“.

Januari 1959:

Prof. dr. A. Meij: „De calculatie van het inkomen ter oriëntering van de bewindvoering en als moment van verslaglegging“.

P. Smit: „Fiscale voorraadwaardering“.

Drs. P. G. Bosch: „Het netwerk van procedures in de organisatie“.

¹⁾ Volgens naschrift van de Redactie zal te zijner tijd een „passende beantwoording“ volgen door de professoren Limberg, J. L. Mey en van der Schroeff.

Lijst van geslaagden voor het kandidaats-examen over de periode 6 juni '58 – 18 dec. '58.

1592	6-6-'58	J. Caspers	1614	28-11-'58	Ir. M. J. M. Loomans
1593	„	R. v. d. Pol	1615	6-12-'58	K. L. Petersen
1594	3-7-'58	H. H. D. v. d. Hulst	1616	„	Th. J. Scheerder
1595	„	A. Bouwmeester	1617	„	H. H. v. Wijk
1596	7-7-'58	E. J. A. Wilton v. Reede	1618	„	H. J. Veltman
1597	„	G. J. van Dorth	1619	„	C. v. Leeuwen
1598	„	S. Bergsma	1620	12-12-'58	E. de Zoete
1599	„	J. J. A. Peeperkorn	1621	„	T. Tj. Sioe
1600	„	F. A. Gottschalk	1622	„	J. Bosman
1601	„	G. V. A. Witteveen	1623	„	J. Kruiskamp
1602	„	C. R. Rog	1624	„	H. B. F. Weimar
1603	8-7-'58	J. G. J. Smit	1625	15-12-'58	F. J. Bothof
1604	10- 7-'58	J. J. Conings	1626	„	M. Th. Vink
1605	24-10-'58	J. Hurkmans	1627	„	J. H. Förch
1606	„	H. W. E. Dieperink	1628	„	F. J. Meyer
1607	„	C. L. Hofman	1629	„	R. de Breejen
1608	7-11-'58	H. J. Kleijn	1630	16-12-'58	A. J. C. Kuypers
1609	„	P. A. Caljé	1631	17-12-'58	S. Goedel
1610	„	J. G. Bicker Caarten	1632	„	H. W. Lulofs
1611	28-11-'58	A. S. Irausquin	1633	„	W. P. v. Peski
1612	„	H. J. v. d. Burg	1634	„	M. v. d. Meulen
1613	„	G. J. Slotboom			

Lijst van geslaagden voor het doctoraal-examen over de periode 23 mei '58 – 20 dec. '58.

918	23-5-'58	J. Kleiterp	935	11-7-'58	J. J. M. Bonnier
919	"	M. M. Meeng	936	"	A. W. ter Kuile
920	24-6-'58	W. v. Straten	937	"	J. H. Goede
921	"	H. Zilvermit	938	17-10-'58	J. Pluim
922	1-7-'58	W. D. Voorthuijsen	939	20-10-'58	Oei Tjoe Sian
923	"	Jhr. W. R. Th. I. M. v. d. Does de Willebois	940	6-11-'58	L. M. Redelé
924	"	R. G. Sikkema	941	20-11-'58	J. G. ten Hoonte
925	3-7-'58	N. F. B. Jongsma	942	"	G. G. M. Bak
926	"	J. v. Arkel	943	28-11-'58	U. G. Titulaer
927	"	R. W. van Eck	944	4-12-'58	Oey Kwie Gwan
928	8-7-'58	J. M. Acket	945	8-12-'58	Jhr. R. A. v. Swinderen
929	9-7-'58	W. v. Gelderen	946	10-12-'58	J. D. Heijkoop
930	"	C. H. v. Rhijn	947	"	J. Schik
931	"	U. Eikelboom	948	"	Oei Ing Siang
932	11-7-'58	M. den Os	949	"	A. v. d. Kloes
933	"	M. P. Vlietman	950	18-12-'58	N. J. M. Hardebol
934	"	K. B. A. v. d. Schuyt	951	19-12-'58	H. H. Beudeker
			952	"	L. F. Kleijn

Lijst van geslaagden voor het accountants-examen over de periode 9 mei '58 – 20 dec. '58.

10- 7-'58	H. Swart	27-11-'58	T. van Vugt
11- 7-'58	F. W. G. de Jager	10-12-'58	H. M. Kremer
16-10-'58	H. C. Fass	19-12-'58	J. Heijst

Hebt U al ingetekend op:

REPERTORIUM DER ECONOMIE

Een Repertorium op Universitair niveau,
gericht op praktisch gebruik

circa f 20.—

De Academische Boekwinkel

P. H. VERMEULEN n.v.

Grimburgwal 13 t/o 't Binnengasthuis Amsterdam-C.

Tel. 48312 - 41674

P. VELTHUYS Cz.

econ. drs.

Repeteert

Candidaatsexamen:

Sociale en Bedrijfseconomie

Doctoraalexamen:

Bedrijfseconomie

Marnixstraat 290 - Kamer 309 - Amsterdam-W.

Spreekuur: Woensdag 3 tot 4 uur.

Tel. Zaandam (K 2980) 3315, s'avonds en weekend.

Elke morgen àl het nieuws in

de Volkskrant

dus óók elke morgen de

VOLLEDIGE koersen van de

Amsterdamse Beurs

W. GRADER

Econ. Drs

repeteert

Doctoraal examen:

Sociale en Bedrijfseconomie

ROERSTRAAT 102 hs

TELEFOON 717915

K. DE POUS

ECON. DRS

VEERSTRAAT 8

Amsterdam-Z.

Telefoon 71.55.88

repeteert voor

CANDIDAATS- EN DOCTORAAL-EXAMEN

de onderdelen

SOCIALE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE